

Galios perrašymai 17-ame tarptautiniame bienaliniame etnologų ir folkloristų asociacijos (SIEF) kongrese *Unwriting*

Šių metų tarptautinės etnologų ir folkloristų asociacijos (angl. *International Society for Ethnology and Folklore*, SIEF) bienalinis tarptautinis kongresas įvyko Aberdyno universitete (Aberdynas, Škotija, Didžioji Britanija), birželio 3–6 dienomis¹. Renginys pritraukė 1,128 dalyvių iš įvairių pasaulio šalių.

Kongreso tema – perrašymas (angl. *Unwriting*). Šia tema siekiama pabrėžti, kad etnologijoje, folkloristikoje ir antropologijoje rašymas ilgą laiką buvo pagrindinė veikla, (pa)verčianti „kitą“, arba „kitoniškumą“, žodiniu pasauliu per užrašytą modernumą. Rašymas neretai įkūnija ir (socialinės) galios santykius, o jei dar tiksliau – galios primetimą bei hierarchinį santykį su tyrimo objektu jį aprašant (*International Society of Ethnology and Folklore*, 2025²). Diskursų, metodologijų, dominuojančių nuostatų „perrašymo“ galimybė suteikia progą tiems, apie kuriuos buvo rašoma, patiems permąstyti, taip pat – keisti, perkurti ar net atšaukti tai, kas apie juos buvo užfiksuota raštu ir patiems formuoti naujus pasakojimus (ten pat).

Tyrėjai buvo kviečiami permąstyti dominuojančius akademinius naratyvus, siekti socialinio teisingumo, ardyti hegemonines ribas, permąstyti nusistovėjusias paradigmas, akademines tradicijas; suteikti daugiau erdvės daugiakryptėms analizėms, tokioms kaip dekolonializmas, feminizmas, ar daugiau nei žmogaus perspektyvos; kviečiami diskutuoti naujas akademinio tyrimo formas (*International Society of Ethnology and Folklore*, 2025³).

Aptartas temas atspindėjo tematinų sekcijų ir jose pristatytų mokslinių pranešimų gausa. Šioje tematiškai orientuotoje apžvalgoje bus pristatytos naujausios idėjos ir esminės mintys, išgirstos medicinos humanitarinį lauką liečiančiose panelinėse sekcijose apie „biomedicininį naratyvų perrašymą“ (angl. *Unwriting biomedical narrative*⁴), sekcijoje „daugiau nei žmogaus etnografija“ (angl. *Ethnographies with others in more-than-human worlds*⁵) ir sekcijoje „neįprastų patyrimų perrašymas“ (angl. *Unwriting extraordinary experiences*⁶). Minėtos trijos tematinės sekcijos persipynė

- 1 Straipsnio autorė dalyvavo (skaitė pranešimą, moderavo, buvo klausytoja) jos akademinius interesus atspindinčiose „biomedicininio naratyvo perrašymo“, „daugiau-nei-žmogaus etnografijos“ ir „neįprastų patyrimų perrašymo“ sekcijose, įvairiais aspektais ir gyliais atspindinčias medicinos etnografijos (taip pat ir medicinos antropologijos) lauką.
- 2 *International Society of Ethnology and Folklore*. Prieiga per internetą: <https://www.siefhome.org/congresses/sief2025/theme> [žiūrėta 2025 07 23].

- 3 *Ethnographies with others in more-than-human worlds*. Prieiga per internetą: <https://nomadit.co.uk/conference/sief2025/p/16201> [žiūrėta 2025 06 27].
- 4 *Unwriting the biomedical narrative*. Prieiga per internetą: <https://nomadit.co.uk/conference/sief2025/p/16093> [žiūrėta 2025 06 27].
- 5 *Ethnographies with others in more-than-human worlds*. Prieiga per internetą: <https://nomadit.co.uk/conference/sief2025/p/16201> [žiūrėta 2025 06 27].
- 6 *Unwriting extraordinary experiences*. Prieiga per internetą: <https://nomadit.co.uk/conference/sief2025/p/16161> [žiūrėta 2025 06 27].

„būsenų patyrimų“, akademinio požiūrio kampo, sampratų ir paradigmų reflektavimo aktualumas. Sekcijų temos praplėtė antropocentristinį požiūrį (Etnografija su kitais daugiau nei žmogaus pasaulyuose), kvietė atkreipti dėmesį į kartais į paribius nustumiamas „neįprastas“ patirtis, įvertinti biomedicininis naratyvus Vakarų kultūroje.

Pristatyti naujausi medicinos humanitarikos lauką papildantys tyrimai yra svarbūs ir lietuviškam akademinį tyrimų kontekstui. Lietuvoje medicinos etnografija, antropologija arba sveikatos sociologija yra tyrinėjamos (Skujytė-Razmienė 2019, Tilvikas 2019), Praspaliauskienė, 2017), Baltrušaitytė, 2003), Leonavičius, 2007). Lokalius tyrimus svarbu pozicionuoti globaliame akademiname kontekste, siekti aptikti potencialiai naujų atspirties ar sąlyčio taškų.

Sekcijoje *Etnografija su kitais daugiau-nei-žmogaus pasaulyuose* tyrėjai dalijosi empirinėmis „žmogaus-gyvūno“ arba „žmogaus-augalų pasaulio“ etnografinio tyrinėjimo patirtimis ir įžvalgomis, kėlė metodologinius akademinį tyrinėjimų klausimus. Tematinės sekcijos pranešimų gausa (organizuotos trys temos sekcijos) byloja apie temos aktualumą ir poreikį. Sekcijoje dalyvavusių tyrėjų pristatytuose pranešimuose buvo diskutuojama *žmogaus ir gamtos ryšių svarba, jų raiška, žmogaus ir gyvūnų santykių ypatumai, ekologinės ir ekonominės sistemos*; aptarti bendravimo, socializacijos modeliai bei kultūrinės prasmės.

Neįprastų patyrimų perrašymo sekcijoje buvo kviečiama be išankstinio nusistatymo tyrinėti irracionalių patirčių poveikį tyrėjui ir šių patirčių etnografinį užrašymą. Šioje sekcijoje tyrėjai kalbėjo apie savijautos validumą, ontologines

prieigas prie „neįprastų patirčių“. Klausant pranešimų užfiksuota mintis, kad jei vieni drįsta dalintis neįprastomis patirtimis, tai kiti to galimai vengia bijodami būti palaikyti „nenormaliais“. Tokios patirtys kelia retorinius svarstymus apie tam tikrą patyriminių duomenų atranką: jei patirtis netilpa į socialiai ar kultūriškai priimtinus „normalumo“ rėmus, ar ją reikia atmesti? Jausmai, emocijos, nuojautos, į normas netelpantys pajautimai tampa „netikrais“: nepripažintais, *nevalidžiais* neužfiksuotais, gabūt net marginalizuotais arba – nutylėtais. Tokių patirčių pavyzdžiais galėtų būti pvz., arti mirties (angl. *near death*) ar įprastos realybės ribas peržengiančios (angl. *supernatural*) patirtys. Kaip pasikeistų mūsų suvokimas apie žmogų, jei domėn imtume viską, ką žmogus jaučia, ir tai ji(s) galėtų pasakyti drąsiai? Kaip turėtų būti konstruojamas ir vertinamas etnografinio pasakojimo autentiškumas? Šie klausimai aktualiai manifestavosi etnografinio tyrimo patirčių kontekste.

„Biomedicininio naratyvo perrašymo“ sekcijos tema ir panešimai diskutavo ir tyrė alternatyvias, liaudies medicinos ir savigydos (angl. *self-care*) kultūras, kvietė kvestionuoti įprastus (angl. *mainstream*) biomedicininis diskursus ir išryškinti kontrastuojančius naratyvus (angl. *counter-narratives*) akcentuojant galios santykius, autonomiją ir tapatumą. Keltas klausimas, kaip biomedicinį naratyvą destabilizuoja alternatyvios idėjos ir praktikos ar neinsitucinis ekspertinis žinojimas, suteikiantis savotišką prieglobstį ir įgalinimą marginalizuotoms kūno patirtims ar simptomų pojūčiams, kurie netelpa į biomedicinos lauko ribas.

Vienas iš sekcijoje pristatytų pranešimų⁷ diskutavo sielos ir proto reikšmę asmens subjektyviame sveikatos suvokime ir to (ne)galimą dermę iš biomedicininiu požiūriu. Pastebėta, kad pacientams yra svarbi dvasinė sveikatos pusė biomedicinos gydytojams (psichiatrams) yra nepriimtina, todėl tarp pacientų ir gydytojų gali tvyroti *nesusikalbėjimas*, nėra patenkinami kultūriniai ir dvasiniai pacientų poreikiai.

Sekcijoje buvo pristatytas tyrimas apie emigrantų sveikatos tenkinimo formas, nepasitikėjimo vietine sveikatos sistema apraiškos. Pastebėta, kad neužtikrintumas gali skatinti asmenis imtis savigydos, ieškoti būdų, kaip gauti vaistų šešėliniais būdais; konstruoti savotišką „šešėlinę sveikatos kultūrą“.

Diskutuota apie specifiskai *moterų* savijautą liečiančias procedūras. Kelti klausimai, ar biomedicinos sistemoje praktikuojamas gimdymo planas moterims iš tiesų / vis dar neša pirmine idėja laikytą pasirinkimo galios ir kontrolės jausmą? O gal jis telieka formalia procedūra, neatliekančia planuoto pozityvaus pokyčio, nes gimdymo procesas *per se* išlieka nenuspėjamu, sunkiai kontroliuojamu procesu? Jei anksčiau gimdymo planą buvo galima laikyti pasipriešinimo patriarchalinei medicinai forma, tai ar netapo jis dabar dar viena standartizuota technokratine procedūra be realaus pozityvaus poveikio gimdančiai moteriai?

Pranešimas apie pagonybės idėjas manifestuojančių moterų Portugalijoje

7 Sekcijos pranešimų santraukas galima perskaityti čia: *Unwriting the biomedical narrative*. Prieiga per internetą: <https://nomadit.co.uk/conference/sief2025/p/16093> žiūrėta 2025 08 14]

sveikatos paieškas domintis augalų sveikatinančiomis savybėmis reprezentuoja moterų poreikių neatitinkančią patriarchalinę biomedicinos sistemą. *Moterims svarbu ne tik fizinės sveikatos palaikymas, tačiau ir požiūris į jų kūną bei jas pačias*. Siekiama atsiriboti moteriško kūno medikalizavimo, daugiau įgalinimo įrankių suteikiant pačiai moteriai rūpintis savo kūnu ir/ar savijauta. Tuo tikslu moterys domisi vietinėmis žiniomis apie augalų naudingąsias savybes, kvestionuoja heteronormatyvines praktikas aktualizuoja dvasingumo reikšmę savijautai.

Pristatytas tyrimas apie moterų patirtis sveikatos priežiūros sistemoje bei polinkį ieškoti holistinės medicinos demonstruoja, kad moterys biomedicina yra nusivylusios dėl paternalistinio gydytojų požiūrio ir *menko dėmesio moterų patirtims* susijusioms su jų lytine sveikata. Holistinės medicinos terapeutės pripažįsta ribotumą esant tiek biomedicinoje, tiek holistiniame požiūryje ir kalba apie šių abiejų sektorių bendradarbiavimo poreikį siekiant geresnės sveikatos ir gerovės.

Pranešime analizuotos prenatalinių tyrimų atsisakymo kaip iššūkio biomedicinai traktuotės: pastebėta, kad neretai tyrimų atsisakymas tarsi meta iššūkį dominuojančiam biomedicinos naratyvui, o negalia suprantama kaip „problema“. Tuo tarpu prenatalinių tyrimų atsisakantys tėvai negalią traktuoja kaip natūralią žmonijos įvairovės dalį.

Kitame sesijos pranešime buvo paliesta nūdienos darbo kultūroje aktuali ir viešai aptarinėjama profesinio „perdegimo“ būklė. „Perdegimo“ fenomenas gali būti siejamas su tokiomis kultūrinėmis vertybėmis, tokiomis

kaip „darbštumas“, kas indikuoja, jog sveikata yra veikiamą net tik fizinių faktorių ar profesinių reikalavimų, bet ir giliai įsišaknijusių kultūrinių nuostatų ar vietos tradicijų; profesinis „perdegimas“ tampa savotiška medikalizuota kultūrinio tapatumo forma.

Studijuotas ontopolitinis funkcinių sutrikimų, kurie neturi aiškos organinės ar psichiatrinės priežasties (pvz., lėtinis nuovargis, fibromialgija, padidėjęs jautrumas) formavimas biomedicinos ir sociokultūriniuose kontekstuose; fiksuotas ir studijuotas „terapinės poliarizacijos“ procesas.

Naujausi etnografiniai tyrimai demonstruoja, kad savarankiška saviugda ir saviemonė sveikatos paieškų bei savigydos kontekste neretai reprezentuojasi kaip atsakas biomedicinai neišpildžius lūkesčių. Keliami klausimai, ar savęs, kaip sveikatos žinovo, konstravimas per nuolatinį žinių gilinimą, ar atsakomybės jausmo už savo sveikatą eskalavimas gali būti traktuojama kaip tam tikra autonomijos raiška? Nusivylus biomedicinos sistema, išeities ieškantys pacientai kuria savitas sveikatinimo(si) kultūras, konstruoja idėjomis ir filosofiniais naratyvais grįstus tapatumus, kurie taip pat gali veikti ir kaip galima tam tikra palaikymo sistema.

Apibendrinimas

Aptartų trijų gausių sekcijų pranešimai aktualizavo dominuojančius tyrimo turinio naratyvų ir jų autentiškumo klausimus, kvestionavo nusistovėjusių tyrimo metodų ribas. Tai kelia tolimesnius klausimus apie tyrimo įrankių praplėtimą, poreikį permąstyti nusistovėjusias paradigmas akademiniame diskurse ar socialinės galios manifestacijas.

Pranešimuose tyrinėti su lytimi susiję klausimai: biomedicinos požiūris į moterų lytinę ir reprodukcinę sveikatą, prenatalinių tyrimų atsisakymo kaip iššūkio biomedicinai traktuotę, gimdymo realybę, poreikiai, lūkesčiai neigiamą poveikį transliuojančioms paternalizmo ir patriachalinio mentaliteto apraiškoms medicinos sistemoje.

SIEF2025 deklaruota perrašymo tema peržvelgė iki šiol atliekamų tyrimų prieigas, nusistovėjusias nuostatas ir katalizavo „atšviežinto“ mokslinio žvilgsnio atsiradimo būtinybę šiuolaikiniame greitai besikeičiančiame pasaulyje. Aktualu paminėti, kad nūdienos sveikatos paieškų, medikalizacijos (Jankūnaitė, 2014), mediciniskai nepaaiškinamų simptomų (Naujokaitė, 2010) egzistavimą fiksuojančios sociokultūrinės studijos Lietuvoje simultaniškai reprezentuoja medicinos etnografijos ir antropologijos tyrimų svarbą.

Svarbu pažymėti, kad tekste aptartose tematinėse sekcijoje analizuoti klausimai aktualūs ne tik siaurų sričių mokslininkams, bet ir plačiai visuomenei, nes sveikata yra ne tik biologinė, bet ir sociokultūrinė bei (subjektyvi) dvasinė realybė, o šios srities tyrimų, ypač kalbėjimo šia tema viešajame diskurse vis dar stokojama. Naujausi tyrimų duomenys pažymi būtinybę aptikti hegemonijas, kritiškai žvelgti į mus įprastas socialines ar kultūrinės normas, jas peržiūrėti, reflektuoti, galbūt – ieškoti prasminių ar praktinių naudų.

REDA ŠATŪNIENĖ

Šaltiniai ir literatūra

- Baltrušaitytė, G. Psichiatro-paciento santykiai pirminėje psichikos sveikatos priežiūroje. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2003, Nr. 11: 102–115.
- Jankūnaitė, D. Nuo senatvės medikalizacijos link senatvės biomedikalizacijos. *Socialinis darbas / Social work*, 2014, Nr. (13) 2: 154–166. doi:10.13165/SD-14-13-2-03
- Leonavičius, V., Baltrušaitytė, G., Naujokaitė, I. *Sociologija ir sveikatos priežiūros sistemos paslaugų vartotojas: moderniosios Lietuvos sveikatos priežiūros sistemos pertrūkiai ir tęstinumas*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2007.
- Naujokaitė, I. Mediciniškai nepaaiškinami simptomai sveikatos priežiūros sistemose. *Kultūra ir visuomenė, Socialinių tyrimų žurnalas*, 2010, 1 (2): 131–146.
- Praspaliauskienė, R. Įvokelinti gyvenimai: sveikatos priežiūros praktika Lietuvoje. *Lietuvos etnologija*, 2017, (17) 26: 77–97.
- International Society of Ethnology and Folklore*, tema: <https://www.siefhome.org/congresses/sief2025/theme> [žiūrėta 2025 06 27]
- Unwriting the biomedical narrative*: <https://nomadit.co.uk/conference/sief2025/p/16093> [žiūrėta 2025 06 27]
- Ethnographies with others in more-than-human worlds*: <https://nomadit.co.uk/conference/sief2025/p/16201> [žiūrėta 2025 06 27]
- Unwriting extraordinary experiences*: <https://nomadit.co.uk/conference/sief2025/p/16161> [žiūrėta 2025 06 27]
- Skujytė-Razmienė, A. *Užkrečiamų ligų samprata XIX a. – XX a. pirmosios pusės lietuvių folklore*. Daktaro disertacija, Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2019.
- Tilvikas, J. *Liaudies medicina Mažosios Lietuvos sveikatos sistemoje XIX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje*. Daktaro disertacija, Lietuvos istorijos institutas, 2019.